

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

4-son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 4 (6) – 2026

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdulkaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Sulaymanova Dildora Nazarovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Махмудова Нигора Баротовна</i> ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР ПЕНИТЕНЦИРНОГО ДЕЛА В КОЛОНИАЛЬНОМ ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ, ПО ОТЧЁТАМ РЕВИЗИИ СЕНАТОРА К.К.ПАЛЕНА	10-15
<i>Esonov Ziyodbek Yuldashevich</i> RISHTON KULOLCHILIK MAKTABI VA UNING LOKAL XUSUSIYATLARI ETNOGRAFIK TAHLILI	16-20
<i>Абдиев Рузикул Буронович</i> ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СОХРАНЕНИЯ АРХИТЕКТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	21-27
<i>Абдужаббаров Шерзод</i> ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ, ФУНКЦИИ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ СУЩЕСТВОВАНИЯ И РАБОТЫ СОВЕТА ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРА	28-33
<i>Boymurodov Shuxrat Toshkentovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA O'RTA MAXSUS TA'LIM, SOHASIDA MA'NAVIY YANGILANISH	34-38
<i>Жураева Нафиса Олимовна</i> ТОПОГРАФИЧЕСКОЕ ВЛИЯНИЕ КУЛЬТОВЫХ СООРУЖЕНИЯХ НА ФОРМИРОВАНИЕ ГУЗАРОВ ГОРОДА БУХАРЫ	39-45
<i>Safarov Akmal</i> SUV XO'JALIGI SOHASI UCHUN MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	46-52
<i>Tursunova Mahliyo Sarvar qizi</i> XORIJIIY INVESTITSIYALAR ISHTIROKIDAGI KORXONALAR FAOLIYATINING HUDUDIIY IJTIMOIIY-IQTISODIIY HAYOTGA TA'SIRI (JIZZAX VILOYATI MISOLIDA, 1991- 2026 -YILLAR).....	53-57
<i>Mardiyeva Guzal Karimovna</i> SAMARQAND VILOYATIDA SOVET DAVRINING DASTLABKI YILLARIDA XOTIN-QIZLARINING OLIY TA'LIMGA KIRISH IMKONIYATLARI VA CHEKLOVLAR	58-62
<i>Kenjayev Elyor Sattorovich</i> YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHDA STRATEGIK ISLOHOTLAR: TARAQQIYOT VA MA'NAVIY YUKSALISH UYG'UNLIGI	63-70
<i>Polvonov Kozimbek Naimovich, Polvonov Anvar Naimovich</i> QASHQADARYODAGI YETAKCHI O'QUV DARGOHLARIDAN BIRI	71-79
<i>Mo'minova Gavxar Esanovna</i> O'ZBEKISTON SAVDO TARIXINI O'RGANISHDA DAVLAT ARXIVLARI HUJJATLARINING O'RNI	80-85
<i>Norboyev Sarvar Qahramon o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIIY SHAHARLARINING XALQARO MIQYOSDA TAN OLINISHI	86-90

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tillabaeva Umida Makhsumovna, Talipova Nigora Tulkunovna</i> DIGITALIZATION AND EMPLOYABILITY: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RESEARCH TRENDS (2018–2025)	91-100
<i>Xudoyorov Lochinbek Bahromovich</i> O'ZBEKISTON SERVIS SOHASIDA XIZMATLAR SIFATI KO'RSATKICHLARINING DINAMIK TAHLILI	101-107
<i>Toxirov Akbarxon Toirxon o'g'li</i> INNOVATSION MARKETING INDEKSI ASOSIDA KORXONALARNING IQTISODIY XAVFSIZLIGI VA RAQOBATBARDOSHLIGINI BAHOLASH METODOLOGIYASI	108-113
<i>Ismoilov Bekzod Muxidinovich</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA TURIZM SOHASINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI	114-118
<i>Sadullayev Rasulbek Palvanbayevich</i> O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK MUAMMOLARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY OQIBATLARI KELIB CHIQISHI	119-135
<i>Nishonova Shaxnozaxon</i> ZAMONAVIY IQTISODIY TIZIM SHAROITIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH YONDASHUVLARI	136-140
<i>Fayziyeva Aziza Azamat qizi</i> SURXONDARYO VILOYATIDA KICHIK TADBIRKORLIK FAOLIYATINING BANDLIK KO'RSATKICHLARIGA TA'SIRI: ARIMA MODEL ASOSIDA PROGNOZ VA TAHLIL	141-154

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> IQTISODIY RATSIONALIZM: TUSHUNCHA, EVOLYUTSIYA VA NAZARIY CHEGARALAR.....	155-165
<i>Beshimov Xamidjon Sayidovich</i> O'ZBEKISTONDA KASABA UYUSHMALARINING IJTIMOIIY ADOLATNI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI	166-175
<i>Obidov Asliddin Shavkatovich</i> SAID AD-DIN AL-FARG'ONIY TA'LIMOTIDA ONTOLOGIK VA GNOSEOLOGIK ASOSLAR	176-181
<i>Abduraxmov Xasan Ibroximovich</i> KOGNITIV-AXBOROT MUHITINING SUN'IY INTELLEKT SHAROITIDA YOSHLAR IJODKORLIGI VA TASHABBUSKORLIGIGA TA'SIRI.....	182-188
<i>Xolova Umida Umedovna</i> "O'RTA ASRLAR FALSAFIY TAFAKKURIDA MA'RIFAT KONSEPSIYASINING TARIXIY-FALSAFIY EVOLYUTSIYASI: TEOLOGIK VA MA'RIFIY BOSQICHLAR TAHLILI"	189-192
<i>Rajabova Rohila Zakirovna</i> AHMAD DONISH'S PHILOSOPHICAL VIEWS IN HIS WORK "NAVODIR UL-VAKOE"	193-197
<i>Kabulov Jahongir Bakhodirovich</i> SEPARATIZMNING ASIMMETRIK XUSUSIYATI.....	198-202
<i>Eshkuvvatov Jaloliddin</i> MADANIYATLARARO MULOQOTDA MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR SINTEZI..	203-210

Jomuradov Ikrom Ilxom o'g'li
IMMANUIL KANT VA ZAMONAVIY FALSAFADA NOUMENAL ERKINLIK MUAMMOSI:
FENOMENAL DETERMINIZM BILAN BOG'LIQ ANTINOMIK ZIDDIYATNING DOLZARB
TALQINLARI..... 211-215

Rustamova Madina
OMMAVIY MANIPULYATSIYANING DESTRUKTIV XUSUSIYATI:
TAHDIDLAR VA OQIBATLAR..... 216-220

Yodgorov Alisher Nurmuhammadovich
AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IJTIMOYIY MUNOSABATLARNING
TRANSFORMATSIYASI..... 221-225

10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI

Isanova Feruza Tulqinovna
O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA XALQARO HUQUQ TERMINOLOGIYASINING
GIBRID TABIATI: SHAKLLANISH MANBALARI, STRUKTUR-SEMANTIK
XUSUSIYATLARI VA FUNKSIONAL TAHLILI 226-232

Rahmatov Laziz, Baxronova Dilrabo
ABYA YALA (LOTIN AMERIKASI) DAVLATLARI NOMLARINING
LINGVOPOLITIK DISKURSI: ETIMOLOGIK VA GEOSIYOSIY TAHLIL 233-241

Quvvatova Shaxlo Choriyevna
XOLID HUSAYNIYNING "MING QUYOSH SHU'LASI" ASARI TAHLILI..... 242-246

Elmuratova Zamira Xodjamuratovna
NAQLLAR VA MAQOLLARNING FOLKLOR JANRIDAGI ROLI..... 247-251

12.00.00 - YURIDIK FANLAR

Shayzakov Shodiyor Ibragimovich
QONUNYIY KUCHGA KIRMAGAN SUD HUJJATLARI USTIDAN APELLYATSIYA
TARTIBIDA SHIKOYAT QILISHNING PROTSESSUAL-HUQUQIY ASOSLARI..... 252-261

Umarova Xolisxon Nomoz qizi
O'ZBEKISTONDA RAQOBATGA QARSHI KELISHUVLAR HAQIDA XABAR BERGANLIK
UCHUN JAVOGBARLIKDAN OZOD QILISH VA JARIMALARNI KAMAYTIRISH TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI..... 262-269

Аминова Наргиза
ОТ СЕКУЛЯРИЗМА К ПОСТСЕКУЛЯРНОСТИ:
МОДЕЛИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ РЕЛИГИОЗНОГО И СВЕТСКОГО
В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ 270-277

Amirov Agzamxon Aktamovich
QURILISHDA ULUSHLI ISHTIROK ETISH TUSHUNCHASINING TAHLILI..... 278-283

Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li
SUKUKNING NAZARIY POYDEVORI HAMDA TARIXIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI:
ZAMONAVIY KAPITAL BOZORIDAGI O'RNI..... 284-294

Kabilov Sardor Asrolovich
JINOIY JAVOGBARLIKDAN OZOD QILISH TURLARI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI 295-300

<i>Nosirov Bekzod O'ktam o'g'li</i> ETIL SPIRTI, ALKOGOL VA TAMAKI MAHSULOTLARINI VOJXONA CHEGARASIDAN NOQONUNIY OLIB O'TISH	301-304
<i>Sabirova Kuvanchay Babamuratovna</i> ГЕНДЕРНОЕ НАСИЛИЕ, УСИЛЕННОЕ ИСКУССТВЕННЫМ ИНТЕЛЛЕКТОМ: ВЫЗОВЫ МЕЖДУНАРОДНОМУ ГУМАНИТАРНОМУ ПРАВУ И ПРОБЕЛЫ В ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ	305-310
<i>Urinboyeva Muxlisa Ma'rufovna</i> MEDIATSIYA INSTITUTIDA SUN'IY INTELEKT IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH MASALALARI	311-318
<i>Majidov Islomjon Dilshod o'g'li</i> YAQIN QARINDOSHLAR BILAN BOG'LIQ HOLATLARDA TRANSPORT VOSITALARI HARAKATI YOKI ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZISH JINOYATLARINI KVALIFIKATSIYA QILISHDA INSONPARVARLIK PRINSIPINI QO'LLASH MASALALARI	319-325
<i>Habibullayev Muhammadrajab Obidjon o'g'li</i> HUQUQ VA IMKONIYATLAR MUVOZANATI: O'ZBEKISTONDA GENDER ADOLAT SARI YO'L.....	326-331
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Qurbonova Dilafroz Toshturdiyevna</i> TEMURIY MALIKALAR MA'NAVIY MEROSINING TARIXIY, ILMIY-ADABIY MANBALARDAGI TALQININI TALABA-QIZLARGA O'RGATISH	332-337
<i>Tursunaliyev Shaxzod Sherali o'g'li</i> SUMMATIVE ASSESSMENT AS A CONTEXT FOR DEVELOPING STUDENTS' CRITICAL THINKING COMPETENCE: THE PROBLEM DIMENSION	338-344
<i>Abdullayeva Surayyo Ashrafxonovna</i> AUTISTIK SPEKTR BUZILISHLARIGA EGA BOLALAR TA'LIMI VA TARBIYASINING TARIXIY SHAKLLANISHI HAMDA IJTIMOYIY ASOSLARI	345-354
<i>G'affarova Dilfuza Shavkat qizi</i> TALABALARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING DIDAKTIK IMKONIYATLARI.....	355-360
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> THE IMPACT OF VOLITIONAL QUALITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON THE DEVELOPMENT OF BEHAVIORAL RESPONSES ENSURING EFFECTIVE SPORTS PERFORMANCE.....	361-367

Received: 16 March 2026

Accepted: 01 April 2026

Published: 15 April 2026

Article / Original Paper

THE DESTRUCTIVE NATURE OF MASS MANIPULATION: THREATS AND CONSEQUENCES

Rustamova Madina

Independent Researcher

Navoi State University

E-mail: nigina11@mail.ru

Abstract. The article is devoted to analyzing the destructive nature of mass manipulation – that is, the covert and targeted influence on the consciousness of large groups of people in the interest of the manipulator. The main features of mass manipulation, its differences from individual influence, and the factors that amplify its destructiveness are examined. The author identifies levels of destructiveness: the individual level, the group level, the social level, and the cultural-spiritual level.

Keywords: manipulation, mass manipulation, destructiveness, threat.

OMMAVIY MANIPULYATSIYANING DESTRUKTIV XUSUSIYATI: TAHDIDLAR VA OQIBATLAR

Rustamova Madina

Navoiy davlat universiteti

mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqola ommaviy manipulyatsiyaning destruktiv tabiatini – ya'ni manipulyator manfaati yo'lida katta odamlar guruhlariga ongiga yashirin va maqsadli ta'sir o'tkazishni tahlil qilishga bag'ishlangan. Ommaviy manipulyatsiyaning asosiy belgilari, uning individual ta'sirdan farqlari hamda buzg'unchilikni kuchaytiruvchi omillar ko'rib chiqiladi. Muallif destruktivlik darajalarini ajratib ko'rsatadi: shaxsiy daraja, guruhiy daraja, ijtimoiy daraja hamda madaniy-ma'naviy daraja.

Kalit so'zlar: manipulyatsiya, ommaviy manipulyatsiya, destruktivlik, tahdid.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6I4Y2026N30>

Kirish. Bugungi kunda ommaviy siyosiy ong doirasida manipulyatsiya, qolaversa, ommaga nisbatan siyosiy manipulyatsiya harakatlari keng tarqalgan bo'lib, odatiy siyosiy amaliyotga aylangan. Ommaviy darajadagi manipulyatsiyalar uzoq tarixga ega. Biroq, ular XX asrda keng ommalashdi. Asr boshida ommalar siyosatchilarga tarix ijodkorlari bo'lib ko'rindi. Lekin siyosiy yetakchilar oldida oson bo'lmagan vazifa turardi – ommalar energiyasini jilovlash, uni kerakli yo'nalishga yo'naltirish. Kuch bilan bunga erishish mumkin emasligi aniq edi, shuning uchun targ'ibotga katta e'tibor berildi. O'sha davrda odamlarga ta'sir etishning asosiy vositasi shiorlar va chaqiriqlar edi. Ular bir necha so'zda ommaga asosiy xabarni jamlash imkonini berardi.

Propaganda ko'pincha ma'lum maqsadlarni qo'llab-quvvatlash uchun jamoatchilik fikrini uyg'otish vositasi bo'lib xizmat qiladi va integrativ funksiyalarni bajaradi, jamoatchilikni passiv qilib, mavjud tizimga nisbatan har qanday norozilik shakllaridan chalg'itadi. Propaganda

jamoatchilik fikri va jamoatchilik ongi bilan manipulyatsiyaning ifodasidir. Ba'zan «propaganda» so'zining sinonimlari sifatida «buzib ko'rsatish», «manipulyatsiya», «miya yuvish» so'zlari qo'llaniladi[1].

Bu yerda siyosiy propagandaning tijorat propagandasidan farqini darhol aytib o'tish kerak, chunki ushbu tadqiqotda bizni asosan siyosiy propaganda qiziqtiradi. Siyosiy propaganda nafaqat ijobiy imij yaratadi, balki targ'ibotchilar tomonidan o'z raqiblari va konkurentlariga beriladigan salbiy baholashlarga asoslanishi ham mumkin. Bu turdagi propaganda davlatlar va hukumatlarning siyosatini, u yoki bu voqealarga bo'lgan nuqtai nazarlarni ilgari suradi, imijlarni shakllantirishda ishtirok etadi, bunda ham an'anaviy ishontirishdan, ham suggestiv ta'sir usullaridan foydalanadi[2]. Propagandaning asosiy vazifasi – shaxslarning ongiga va ongsizligiga kirib borishning yangi usullarini topish; shaxslarning ma'lumot darajasi, millati va hokazo kabi xususiyatlarini hisobga olish, boshqacha qilib aytganda, targ'ibot ta'sirining usullarini maksimal darajada samarali qilish, ularni bexato boshqarishni o'rganish va belgilangan maqsadlarga maksimal darajada qisqa muddatlarda erishishdir.

Manipulyatsiya lotincha *manipulus* – “bir hovuch”, “bir to'da” so'zidan olingan bo'lib, dastlab qo'l bilan bajariladigan mohir harakatlarni anglatgan[3]. Keyinchalik bu atama sotsiologiya, psixologiya va siyosatshunoslikda odamlar ongiga yashirin ta'sir ko'rsatish ma'nosida qo'llanila boshlandi. Manipulyatsiyaning asosiy belgilari:

- yashirinlik (ta'sir qilayotganlik fakti yashiriladi);
- psixologik bosim yoki aldov elementlaridan foydalanish;
- manipulyatorning o'z manfaatini ko'zlashi;
- obyektning (manipulyatsiya qilinayotgan shaxs yoki guruh) irodasini bo'ysundirish.

Zamonaviy axborot jamiyatida inson nafaqat tabiiy muhit, balki sun'iy yaratilgan ma'lumotlar oqimi ichida yashamoqda. Televideniye, ijtimoiy tarmoqlar, internet nashrlar, reklama va siyosiy kampaniyalar – bularning barchasi odamlarning dunyoqarashi, qarorlari va xatti-harakatlariga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sir har doim ham ochiq va halol bo'lavermaydi. Ko'pincha u manipulyatsiya shaklida namoyon bo'ladi – ya'ni yashirin, ongli ravishda odamlarning fikr va xatti-harakatlarini ularning manfaatlariga zid ravishda yo'naltirish. Agar manipulyatsiya alohida shaxsga nisbatan qo'llanilsa, uning oqibatlari mahalliy darajada qoladi. Ammo ommaviy darajadagi manipulyatsiya butun xalqlar, millatlar va ijtimoiy guruhlarning ongini egallab, jamiyat taraqqiyotiga ulkan zarar yetkazishi mumkin. Ushbu maqolada ommaviy manipulyatsiyaning destruktiv (buzg'unchi) xususiyati tahlil qilinadi, uning mexanizmlari, tarixiy misollar va zamonaviy ko'rinishlari asosida jamiyat va shaxsga ta'siri ochib beriladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Falsafiy an'ana ommaviy xato va fikrlarni boshqarish muammosi bilan bir necha bor yuzlashgan. Aflotun “Davlat” asarida mahbuslar devordagi soyalarni haqiqiy voqelik deb qabul qiladigan g'orni tasvirlaydi[4]. G'or allegoriyasi ommaviy manipulyatsiyaning birinchi falsafiy modeli sifatida o'qilishi mumkin: mahbuslar o'zlarining manipulyatsiya qilinayotganini anglamaydilar; ular o'z tasavvurlarini o'z bilimlari deb biladilar; ozodlik odatiy narsalar chegarasidan chiqishni talab qiladi. Aflotun esa haqiqatni bilgan faylasuflar shaharni boshqarish uchun yana g'orga qaytishlari kerak, degan umidda edi. Bu elitarizm keyinchalik Ma'rifatparvarlik faylasuflari tomonidan tanqid qilindi.

Kantning fikricha, ma'rifat insonga o'z aqlidan foydalanish jasoratini (*sapere aude!*), balog'atga yetmaganlik holatidan chiqishni berishi kerak edi. Buning sababi aqlning etishmasligida emas, balki qat'iyatning yetishmasligidadir. Ommaviy manipulyatsiyani ana shu "balog'atga yetmaganlik"ning – inson mustaqil fikrlashdan ko'ra tashqi hokimiyatga ishonishni qulayroq deb biladigan holatning tizimli takror ishlab chiqarilishi deb tushunish mumkin[5].

Biroq ma'rifatparvarlik optimizmi XX asrdayoq tanqidga uchradi. Teodor Adorno va Maks Xorkxaymer "Ma'rifat dialektikasi" asarida aqlning o'zi tabiat va odamlar ustidan hukmronlik qilish vositasiga aylanib, afsonaning yangi shakliga aylanishini ko'rsatdi. Madaniyat industriyasi (bugungi kunda esa – raqamli kontent industriyasi) standartlashtirilgan mahsulotlarni yaratadi, bu mahsulotlar ommaning xohish-istaklari va tafakkurini shakllantirib, ularni manipulyatsiyaga moyil qiladi. Shunday qilib, ommaviy manipulyatsiya ma'rifatparvarlik loyihasidan chekinish sifatida emas, balki uning teskarisi – instrumental aqlning qorong'u tomoni sifatida namoyon bo'ladi.

Muhokama va natijalar. Ommaviy ongni manipulyatsiya qilish uzoq vaqt davomida asosan amaliy fanlar – sotsiologiya, psixologiya, siyosatshunoslikning predmeti bo'lib kelgan. Biroq raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va insonning axborot jamiyatidagi mavjudlik usulining o'zgarishi bu muammoni fundamental falsafiy tahlil darajasiga olib chiqmoqda. Bugun biz alohida targ'ibot kampaniyalari bilan emas, balki haqiqat va yolg'on, ixtiyoriy va majburiy, ommaviy va shaxsiy o'rtasidagi chegaralar sezilmas holga keladigan voqelikni ishlab chiqarish tizimi bilan yuzlashmoqdamiz.

Ommaviy manipulyatsiyani falsafiy tahlil qilish bir necha sabablarga ko'ra zarurdir. Birinchidan, u ontologik asoslarni – manipulyatsiyani mumkin va hatto tabiiy holga keltiradigan voqelik haqidagi tasavvurlarni aniqlash imkonini beradi. Ikkinchidan, u gnoseologik asoslarni muammolastiradi: bugun bilim deb nima hisoblanadi, haqiqat ustidan kim hukmronlik qilish huquqiga ega va manipulyatsiya bilish jarayonining o'zini qanday o'zgartirmoqda. Uchinchidan, falsafa muammoning axloqiy chuqurligini ochib beradi – manipulyatsiya «texnik nosozlik» sifatida emas, balki subyekt bo'lish imkoniyatiga tajovuz sifatida namoyon bo'ladi[7]. Nihoyat, ijtimoiy-falsafiy qarash manipulyativ amaliyotlarni zamonaviy hokimiyat arxitekturasi bilan bog'laydi va ular tasodifiy nuqson emas, balki postmodern boshqaruvning tizimli elementi ekanligini ko'rsatadi.

Eng barqaror ma'lumot – bu inson tomonidan oqilona anglangan va hissiy jihatdan o'zlashtirilgan ma'lumotdir. Ratsional, hissiy, mantiqiy va psixologik asoslarni teng huquqlarda birlashtirish – ishontiruvchi ta'sirning qonuniyatidir. Demokratiya qonunlari bo'yicha rivojlanayotgan jamiyatda mantiqiy ishontirish mexanizmlari samaraliroq ishlaydi. Diktatura va zulm sharoitlarida esa xalq vaziyatga berilishga ko'proq moyil bo'ladi, bunga biz tariximiz misolida bir necha bor amin bo'lganmiz va bu haqda biroz quyida aytib o'tiladi.

Shuni ham ta'kidlash lozimki, propaganda faqatgina ma'lum ma'lumotlarni uzatish vositasi emas. Balki u ko'pincha reklama kommunikatsiyalari tizimining boshqa turlari bilan bir xil shaxsiy tartibga solish qonunlari bo'yicha rivojlanadi. Xususan, ma'lumot iste'molchiga shunday tarzda taqdim etiladiki, u nafaqat «dunyo nima bo'lganini aniq bilsin», balki bu ma'lumotlarni o'z tanishlari va yaqinlariga yetkazishni xohlasin va uddalasin degan iddao bilan ustunlik qiladi. Shu sababli propaganda sensatsionlik elementini olib yurishi va shaxsning ijtimoiy yo'naltirilganlik motivatsiyasini rag'batlantirishi mumkin. Bunday holda, inson o'zini u yoki bu sohada yaxshi xabardor, ma'lumotli his qilish imkoniyatiga ega bo'ladi[8]. Bunday

taktika, odatda, fuqarolar siyosiy voqealardan xabardor bo'lgan demokratik jamiyatlarda eng samarali hisoblanadi. Bunday holda, jamiyatning turli qatlamlari uchun alohida axborot manbalari: gazeta, jurnallar, teleko'rsatuvlar yaratiladi, ularga ishoniladi va ularning fikrlariga tayaniladi. Shuningdek, mashhur boshlovchilar, siyosiy sharhlovchilar, sharhchilar paydo bo'ladi, ular mohiyatan axborot manbalari va uni taqdim etish uslublari bo'yicha moda qonunchilari bo'lib, buni aynan maqsadli iste'molchilar guruhiga yoqadigan tarzda amalga oshiradilar. Shuningdek, ma'lumot mazmuni uchun ham moda shakllanadi.

Ommaviy manipulyatsiya deganda esa bu usullarning keng aholi qatlamlariga, butun ijtimoiy guruhlarga bir vaqtning o'zida qo'llanishi tushuniladi. Buning uchun ommaviy axborot vositalari, internet, ta'lim tizimi, madaniyat institutlari kabi kuchli resurslardan foydalaniladi. XX asrda radio va televideniye, XXI asrda ijtimoiy tarmoqlar ommaviy manipulyatsiyaning asosiy quroliga aylandi. Nima uchun aynan ommaviylik destruktivlikni oshiradi? Chunki individual manipulyatsiyada odam boshqa manbalardan haqiqatni tekshirish imkoniyatiga ega bo'lsa, ommaviy manipulyatsiya "hamma shunday deb o'ylaydi, demak to'g'ri" degan ijtimoiy isbot effektini yuzaga keltirib, tanqidiy fikrlashni falaj qiladi.

Destruktivlikning asosiy jihatlari nazar tashlasak unda ommaviy manipulyatsiyaning destruktiv xususiyati bir necha darajada namoyon bo'ladi, masalan shaxs darajasida inson o'z fikrlarini, qadriyatlarini, xotirasini boshqalarning manfaatlari yo'lida "qayta yozish"ga duch keladi. Psixologik jihatdan bu o'ziga bo'lgan ishonchning yo'qolishi, ichki ziddiyatlar, depressiya va ijtimoiy passivlikka olib keladi. Shaxs o'z hayotining subyekti bo'lishdan to'xtab, manipulyator irodasining obyektiga aylanadi.

Xulosa. Ommaviy darajadagi manipulyatsiya – bu nafaqat axborot sohasidagi texnologik muammo, balki jamiyat taraqqiyoti, milliy xavfsizlik va insoniyat kelajagi bilan bog'liq chuqur falsafiy, ijtimoiy va axloqiy masaladir. Uning destruktiv xususiyati shundaki, u inson irodasini va ongini asta-sekin, yashirin ravishda egallab, odamni o'z hayotining subyekti bo'lishdan mahrum qiladi. Tarixiy tajribalar shuni ko'rsatadiki, ommaviy manipulyatsiyaning eng halokatli ko'rinishlari urushlar, totalitar rejimlar va insoniyatga qarshi jinoyatlar bilan tugagan. Bugungi raqamli davrda esa bu xavf yanada murakkablashgan va tez tarqaladigan shaklga ega bo'ldi.

Yechim – jamiyatning har bir a'zosida tanqidiy fikrlash madaniyatini shakllantirish, mustaqil axborot manbalarini qo'llab-quvvatlash, davlat va fuqarolik jamiyatining birgalikdagi sa'y-harakatlari orqali axborot muhitini sog'lomlashtirishdir. Faqat shundagina biz ommaviy manipulyatsiyaning destruktiv ta'sirini nafaqat bartaraf etish, balki uning oldini olish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Har bir inson o'z fikrini erkin va mustaqil shakllantirish huquqiga ega – bu huquqni himoya qilish esa ommaviy manipulyatsiyaga qarshi kurashning asosiy maqsadidir.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Хабермас Ю. Теория коммуникативного действия. – СПб.: Наука, 2022. – 880 с.
2. Лебедев-Любимов А.Н. Психология рекламы. - СПб.: Питер, 2004. - С. 7
3. Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. – М.: Касталь, 1996. – 448 с.
4. Платон. Государство // Собрание сочинений в 4 т. Т. 3. – М.: Мысль, 1994. – С. 79–420.
5. Кант И. Ответ на вопрос: что такое Просвещение? // Сочинения в 6 т. Т. 6. – М.: Мысль, 1966. – С. 25–37.

6. Хоркхаймер М., Адорно Т. Диалектика Просвещения. – М.: Медиум, 1997. – 310 с.
7. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism. – New York: PublicAffairs, 2019. – 704 p.
8. Nigora Safarova, Nigina Shamsutdinova, The functional interrelatedness of education, upbringing, and culture: a systematic approach// The World Of Dede Korkut International Scientific Journal.- Azerbaijan, 2025 / Volume: 7 Issue:2/12-17
<https://dqd.az/wp-content/uploads/2025/12/Dede-Qorqud-dunyasi.pdf>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 4 (6) – 2026

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).